

Как да преподаваме литературна теория (хипотезата на AI)

Галина (Лина) Лечева

How to teach literary theory (the AI hypothesis)

Lina Galina Lecheva

Abstract:

In contemporary education, literary theory must evolve as a dynamic and adaptive system of instruments for interpreting human existence. Literary instruction constitutes a formative space in which the cultivation of humanity is enacted through the encounter between scholarly rigor and the lived texture of experience. The teacher today assumes the role of mediator between the intricacies of theoretical frameworks and the individual experiential horizons of students. When conceptual terminology is transformed into lived experience, and analytical practice becomes an act of intellectual discovery, the humanities preserve their essential mission: to shape reflective, empathetic, and autonomous individuals capable of navigating the complexities of the modern world.

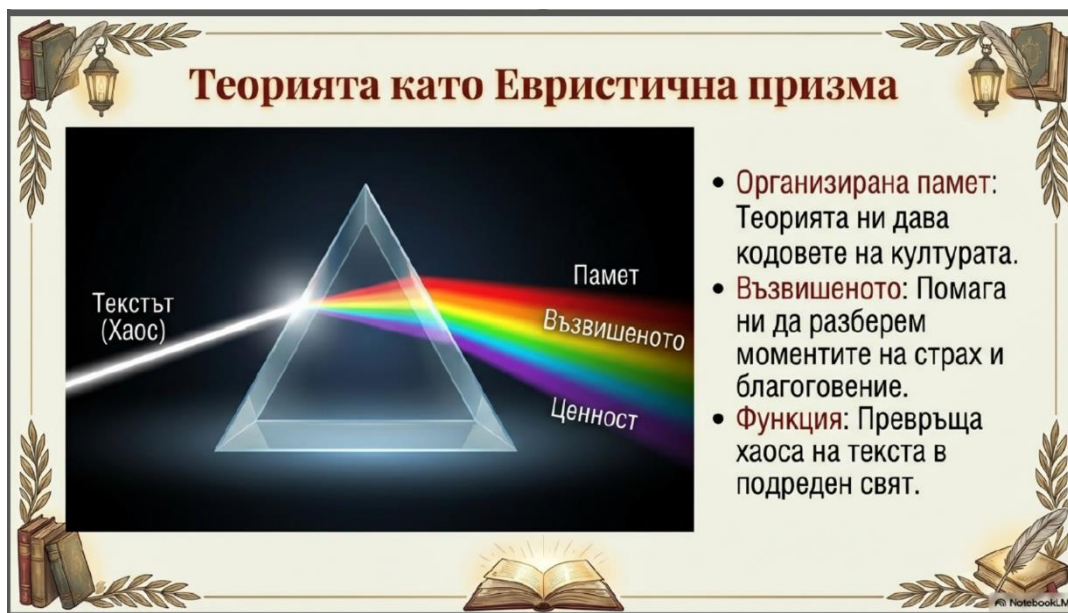
Keywords: literary theory, interpretation of human existence, experiential learning, teacher as mediator, theoretical frameworks, reflective and empathetic individuals, modern world complexity.

For contacts: assoc. prof. Lina Galina Lecheva, PhD, University of Ruse, glechrva@uni-ruse.bg

ВЪВЕДЕНИЕ

Литературното образование

в контекста на съвременните образователни технологии

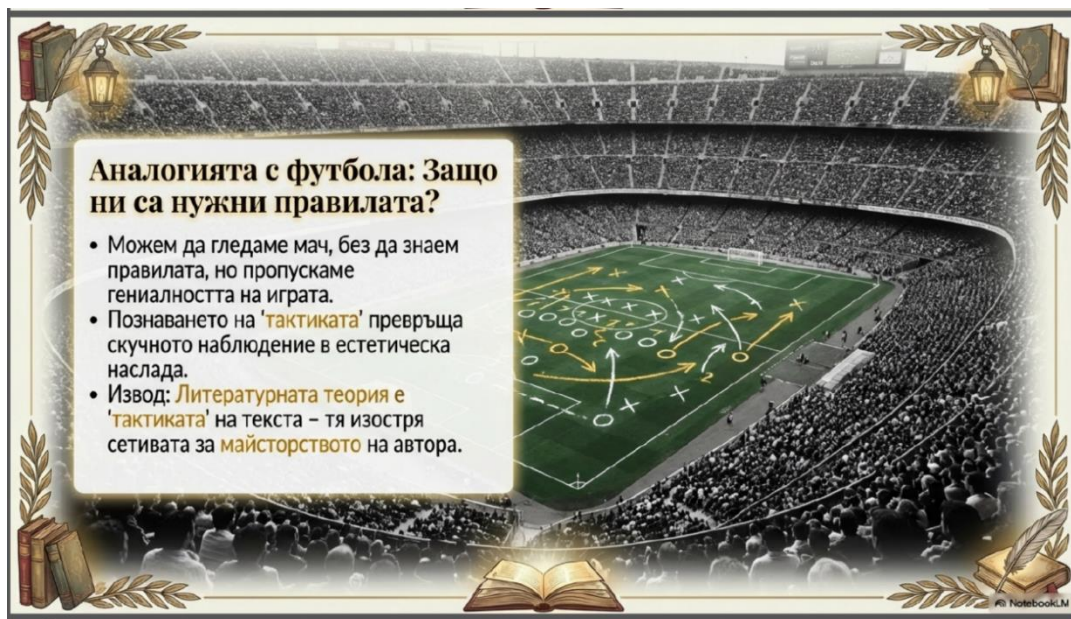

Глобалните трансформации в образователните системи налагат преосмисляне на хуманитарните дисциплини, като ги извеждат от полето на фактологичното натрупване към територията на стратегическото мислене.

Литературното образование днес не може да бъде затворена система; то изисква нова стратегическа перспектива, която да инструментализира теоретичното знание за изграждане на културна идентичност. В своята същност

литературата функционира като: артефакт (от лат. *ars-factum*), който за разлика от природните дадености, е съзнателно създадено произведение, притежаващо интенционалност и натоварено с ценностна рационалност. За да бъде дешифриран този артефакт, е необходим специфичен код, който превръща суровия текст в осмислено послание.

Настоящият доклад изследва деликатния баланс между теоретичната прецизност и нейната екзистенциална приложимост. Преосмислянето на терминологичния апарат е задължително условие: той трябва да се трансформира от пасивен дефиниционен архив в активен инструмент за деконструкция на света и разбиране на човешката природа.

Аналогията с футбола: Защо ни са нужни правилата?

- Можем да гледаме мач, без да знаем правилата, но пропускаме гениалността на играта.
- Познаването на 'тактиката' превръща скучното наблюдение в естетическа наслада.
- Извод: Литературната теория е 'тактиката' на текста – тя изостря сетивата за майсторството на автора.

Изкуственият интелект „в лицето на“ NotebookLM предложи следната трансформация – нуждата от изучаване на литературна теория да се представи като полза от познаване правилата на играта – в случая футболът!

ИЗЛОЖЕНИЕ

Литературната теория като инструмент за смислообразуване - ползи и функции

Литературната теория изпълнява ролята на концептуално „скеле“ (*scaffolding*), което структурира перцепцията на текста и позволява на ученика да конструира сложни нива на смисъл. Тя е езикът, на който се води диалогът с изкуството, превръщайки четенето в изследователска дейност. Понятия като: интерпретация, анализ и контекст инструментализират прехода от сетивно възприемане към интелектуална рефлексия.

Разбирането на специфични похвати позволява на ученика да разпознава пластове на смисъла: алегорията служи не просто за конкретизация на идеи, а за внедряване на нравоучителни внушения; гротеската разкрива дехуманизацията в обществото чрез уродливи деформации; а амбивалентността подготвя младите хора за сложността на конфликтующите емоции.

Ключово значение има деконструкцията на „идеологемата“: тя представлява свита версия на дадена идеология, която чрез своето опростяване прави критичното мислене да изглежда непотребно.

Теоретичното обучение има своите когнитивни предимства:

развитие на абстрактното мислене чрез боравене с концептуални модели;
активизиране на аксиологичния капацитет за разпознаване на идеологически внушения и магическата сила на името в идеологемите;

умение за деконструкция на послания чрез разбиране на интертекстуалността като мозайка от цитати и трансформация на чужди текстове;

формиране на естетически вкус: способност за диференциране на пълноценното от непълноценното изкуство.

Това богатство от инструменти обаче среща сериозни бариери в реалната класна стая, където теорията често бива възприемана като абстрактна и самодостатъчна.

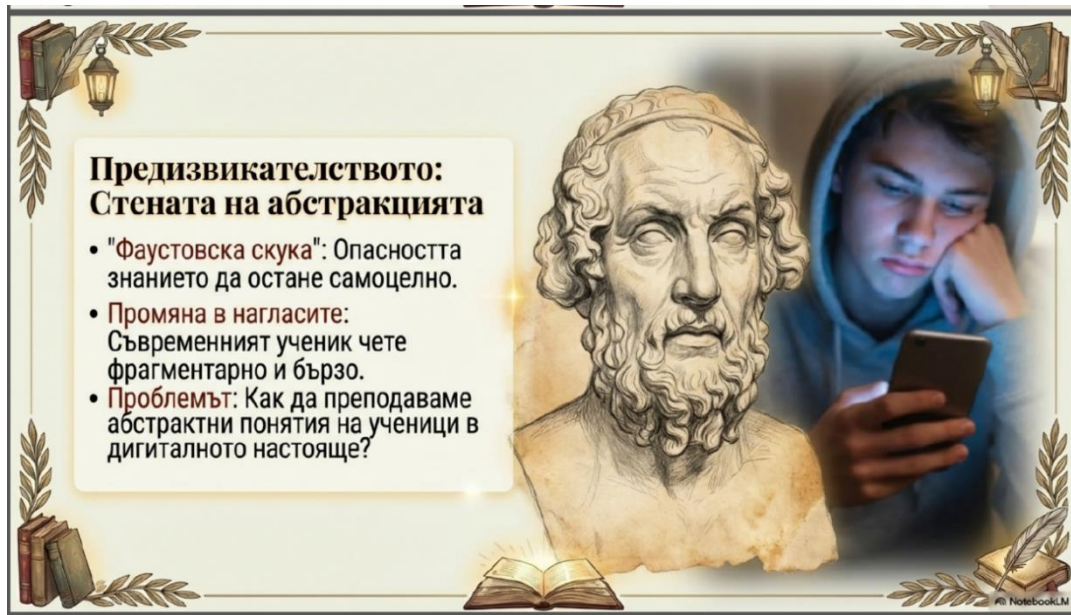
Ето как AI – по-конкретно Note Book LM представи чрез инфографики някои ключови за Методика на литературното образование понятия: литературната компетентност и функционалната грамотност:

Кои са педагогическите предизвикателства пред усвояването на литературната теория?

За съвременния ученик литературната теория често остава застинала терминология, лишена от жизнена енергия. Преодоляването на тази бариера е императив за постигане на балансирана грамотност. Предизвикателството се корени във високата абстрактност на термини като: деиксис (словесно посочване) или интертекстуалност. Съществува риск от автоматизиране на анализа, при което се губи емоционалният катарзис.

Теорията се сблъсква с категории, които стоят на границата между познанието и усещането. Както отбелязва Боало: „Възвишеното не може да бъде преподавано и дидактиката е безпомощна в това отношение“. Възвишеното прескача всяка норма на езика и въображението, както е видно в Ботевата поезия: „Там, там... буря кърши клонове“ („До моето първо либе“). Тук естетическото знание се сблъсква с мълчанието на фразата пред лицето на смъртта и героизма. Тези педагогически граници налагат преход към компетентностен модел на обучение.

Note Book LM формулира изучаването на литературна теория като "фаустовска скука" и сам си зададе въпроса: „Как да преподаваме абстрактни понятия на ученици в дигиталното настояще.“

Отговорът (предвид предоставените от моя милост материали за методика на преподаване на литературна теория, предоставената от AI – от мрежата информация, по темата – на български, английски, френски и руски, която AI сам откри, преведе и направи резюмета - за да прецени моят естествен интелект дали дигиталият ми асистент да я използва при подготовката на доклада) беше следния – прилагане на компетентностния подход, който изисква знанието да се трансформира в действие.

Компетентностният подход: от познание към действие

Компетентностният подход изисква трансформация на знанието в социално и личностно умение.

Важен е преходът от дефинирането на метафората към разбирането: как тя променя индивидуалния поглед върху света. **ЛИТЕРАТУРНИТЕ ТЕРМИНИ ТРЯБВА ДА СЕ ОБВЪРЖАТ С ПРАКТИЧЕСКИ СПОСОБНОСТИ.**

Например:

1. Писането на резюме (част от учебното съдържание по БЕЛ в VIII клас) не е просто редукция на текст, а изключително важен комуникативен механизъм за справяне с времевия и пространствен дефицит във всички области на живота.

2. Есето (от фр. *essai* – опит) се дефинира като свободна игра на въображението, чрез която ученикът тества границите на собствената си самоличност и защитава оригинална лична позиция.

3. Интерактивните методи активират теорията чрез конкретни техники:

3.1. Картата на концепциите (Concept Mapping) не просто подрежда, а визуализира йерархията на смислите;

3.2. „Столтът на автора“ стимулира творческата рефлексия;

3.3. Ролевата игра позволява емпатично влизане в позицията на Другия.

Таблицата по-долу (също дело на AI – Note Book LM) представя предимствата на компетентностното преподаване пред традиционния подход.

ТРАДИЦИОНЕН ПОДХОД	КОМПЕТЕНТНОСТЕН ПОДХОД
пасивно заучаване на дефиниции (авторското намерение като догма)	активно прилагане (читателят като съавтор)
фокус върху репродуктивното възпроизвеждане	акцент върху творческото решаване на казуси
линейно следване на фабулата теорията като изолирана академична дисциплина	изследване на сюжета като интенционална конструкция теорията като „скеле“ за житейска ориентация

**КОМПЕТЕНТНОСТТА Е МОСТЪТ,
по който литературното знание напуска класната стая
и се превръща в житейски опит!**

Ето как NoteBookLM визуализира този мост:

И още една инфографика на литературно образованата личност, благодарение, прилагане на компетентностния подход в литературното образование 😊

Какви са житейските ползи от литературно образованата личност според AI или хуманитаристиката като школа за живота

В ерата на информационното пресищане литературното образование осигурява ориентири за личностно развитие. Разбирането на понятия като: инициация (преход в нов статус), идентичност и идеология помага на младите хора да се позиционират в социалните отношения. Литературната история е школа за автономен морал: пример за това е борбата на италианските ренесансови художници срещу гилдиите за правото на свободния човек да постъпва според собствените си критерии.

СПОСОБНОСТТА ЗА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ Е КАПАЦИТЕТ ЗА РАЗБИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО РАЗЛИЧИЕ. ЧРЕЗ ЛИТЕРАТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ СЕ ПРИДОБИВАТ ТРИ ФУНДАМЕНТАЛНИ ЖИТЕЙСКИ АКТИВА:

Етична рефлексия: аксиологичен капацитет за диференциране на моралните колизии в обществото и оценка на героичното и трагичното в реални контексти.

Комуникативна устойчивост: умение за деконструкция на манипулативни дискурси и защита на личната автономност чрез разпознаване на реторическите механизми на убеждаване.

Естетическа чувствителност: развитие на фин естетически вкус, водещ до духовно обновление и катарзис – рязък емоционален преход към възстановяване на волята за живот.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Бъдещето на учебната дисциплина Български език и литература

Литературната теория в съвременното училище трябва да се развива като ДИНАМИЧНА СИСТЕМА ОТ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РАЗБИРАНЕ НА БИТИЕТО.

Литературното образование е пространство за изграждане на човечност, където академичната прецизност се среща с пулса на живота.

Учителят днес поема ролята на медиатор между: сложната концептуална рамка и индивидуалния опит на учениците.

КОГАТО ПРЕВЪРНЕМ ТЕРМИНА В ПРЕЖИВЯВАНЕ, А АНАЛИЗА В ОТКРИВАТЕЛСТВО, НИЕ ГАРАНТИРАМЕ, ЧЕ ХУМАНИТАРИСТИКАТА ЩЕ ПРОДЪЛЖИ ДА ИЗПЪЛНЯВА СВОЯТА МИСИЯ: ДА СЪЗДАВА МИСЛЕЩИ, ЕМПАТИЧНИ И СВОБОДНИ ЛИЧНОСТИ, СПОСОБНИ ДА НАВИГИРАТ В СЛОЖНОСТТА НА СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Google. (n.d.). *NotebookLM*. <https://notebooklm.google.com/>
2. Лечева, Г. (2005). *Възпитаващото обучение в „Европа на познанието“ или магията да сееш мъдрост*. Университетски издателски център. https://lechevag.blogspot.com/p/blog-page_96.html
3. Лечева, Г. (2010). *Синергетични методи на обучение*. Университетски издателски център. https://lechevag.blogspot.com/p/blog-page_20.html